



Cumhuriyet İlahiyat Dergisi Cumhuriyet Theology Journal

| cuid.cumhuriyet.edu.tr |

Founded: 1996

Available online, e-ISSN: 2528-987X

Publisher: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

The Relationship Between Religiousness and Patience Among University Students: A Study on the Students of the Faculty of Theology at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

İlyas Pür^{1,a,*}

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion, Nevşehir/Türkiye

* Corresponding author

Research Article

History

Received: 15/01/2025

Accepted: 23/04/2025

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright: This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

ABSTRACT

Patience is an important virtue that enables individuals to respond more calmly to the challenges of life and to deal with problems in a logical manner. Religion, through its rituals and teachings, instills positive emotions in individuals and fosters the development of patient behavior. Religious texts frequently emphasize the importance of patience when faced with difficulties. Therefore, this study is important in terms of understanding the role of religion in developing patience, which serves as a protective force against some of today's major issues, such as violence and anger. The present study aims to investigate the relationship between religiosity and patience in university students. The study sample consists of 230 volunteering students from the Faculty of Theology at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University. The data collection tools used in this study include the Personal Information Form, the Religious Orientation Scale, and the Patience Scale. The surveys were conducted face-to-face, with the completion time for each survey ranging between 15 and 20 minutes. Participants were informed before the study that the data would remain confidential. SPSS (v23) software was used to analyze the data obtained from the research. Initially, variables such as gender, age, socioeconomic status, father's educational level, and mother's educational level were examined, followed by an examination of the correlation between patience and religiosity with demographic variables. Finally, the relationship between religiosity and patience was determined. Correlation, t-tests, one-way ANOVA, and Pearson correlation tests were employed in analyses, and significant results are presented in this study. The main results achieved in this study are summarized as follows: there was no statistically significant difference between the religious orientation levels of male and female participants. Similarly, no significant difference was found between the patience scores of male and female participants. When considering the age variable, it was found that individuals aged 18-19 had lower scores in both religious orientation and religious inquiry compared to those over the age of 22, which represented a significant difference. Regarding socioeconomic status, no significant differences were found in religious orientation, patience, or subscale scores. In relation to father's education level, no significant correlation was identified between the participants' religious orientation and patience scores. However, considering the mother's education level, a statistically significant difference was found in the interpersonal patience subscale and the overall patience score. Specifically, participants whose mothers graduated only from elementary school had higher interpersonal patience subscale and overall patience scores when compared to those whose mothers were middle school graduates. Given these results, it is thought that the present study will contribute to the current literature.

Keywords: Psychology of Religion, Religion, Religiosity, Patience, Patient Behavior.

Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Sabır İlişkisi: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma

Süreç

Geliş: 15/01/2025

Kabul: 23/04/2025

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Telif hakkı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) kapsamında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ÖZ

Sabır, hayatın zorlukları karşısında daha sakin davranma ve problemlerle mantıksal bir biçimde başa çıkabilmeyi sağlayan önemli bir erdemdir. Din ise içerdiği ritüeller ve öğretiler yoluyla insana pozitif duygular kazandırmakta ve sabır davranışını geliştirmektedir. Dinî kaynaklarda sıkıntılar karşısında sabretme birçok yerde geçmektedir. Bu sebeple çalışmamız çağımızın en önemli problemlerinden biri olan şiddete ve kızgınlığa karşı koruyucu gücü bulunan sabrın gelişiminde dinin etkisini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinde dindarlık ile sabır ilişkisini tespit etmektir. Çalışmanın örneklemini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat fakültesinde öğrenim görmekte olan toplam 230 gönüllü öğrenciden oluşmaktadır. Çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Dinî Yönelim Ölçeği ve Sabır Ölçeği kullanılmıştır. Anketler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve anketleri cevaplama süresi 15-20 dakika sürmüştür. Uygulama yapmadan önce çalışmaya katılanlara verilerin gizli kalacağı söylenmiştir. Araştırmada ulaşılan verilerin analizinde SPSS (v23) yazılımı tercih edilmiştir. Bu çalışmada öncelikli olarak cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik durum, baba eğitim düzeyi ve anne eğitim düzeyi değişkenlerine bakılmış ve ardından da sabır ve dindarlığın demografik değişkenler ile korelasyonu üzerinde durulmuştur. Son olarak da dindarlıkla sabır arasındaki ilişki belirlenmiştir. Yapılmış olan analizlerde korelasyon, t-testi, tek yönlü ANOVA ve Pearson korelasyon testleri uygulanmış ve önemli olduğu düşünülen bulgular çalışmada sunulmuştur. Yapılan araştırmadan özetle şu bilgiler elde edilmiştir: Kadınların dinî yönelim düzeyi ile erkeklerin dinî yönelim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Yine kadınların sabır puanları ile erkeklerin sabır puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Örnekleme yaş değişkeni açısından ele alındığında ise 18-19 yaş arasında olanların hem sorgulama dinî yönelim hem de dinî yönelim puanları 22 yaş üstü olanlara göre daha düşük çıkmış ve bu durum anlamlı bir fark oluşturmuştur. Sosyo-ekonomik durum düzeyinde ise hem dinî yönelim puanları hem de sabır ve alt boyut puanları açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Baba eğitim durumu değişkenine göre katılımcıların hem dinî yönelim hem de sabır puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Anne eğitim durumu değişkenine göre kişilerarası sabır alt boyut puanı ve sabır puanı bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre; annesi ilköğretim mezunu olanların kişilerarası sabır alt boyut puanı ve sabır puanı, annesi ortaöğretim mezunu olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Bu veriler ışığında araştırmamızın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Din, Dindarlık, Sabır, Sabır Davranışı.

Giriş

Sabır tüm zorluklar, sıkıntılar, tehditler veya kayıplara karşı gönüllü bir biçimde tahammül etme, direniş gösterme veya sonucu bekleme eğilimidir. Sabır aynı zamanda davranışsal, zihinsel ve duyuşsal boyutlara sahip olan çözümleyici ruhsal bir süreçtir. Bireyin yaşamına anlam vermesinden başlayarak hayatının sonuna kadar devam edecek olan mücadelesinde ona kuvvet, uyum ve denge arayışında destekte bulunan sabır, kişiyi başarıya götüren ve arkasından mutluluk hedefini elde etmesine yardımcı olan aynı zamanda psikolojik zemini de bulunan varoluşsal bir olgudur.¹

Sabır sözcüğü Türkçe'ye Arapçadan geçmiştir. Bu sözcük *Sabera* kökünden gelmektedir. *Sabera* kelimesi sözlükte şu anlamlara gelir: Sukûnet, sabır, tahammül, sakinlik, nefsi aklın ve şer'in istediği konular karşısında hapsetmedir.² Sabır sözcüğünün İngilizce karşılığı *patience* dir. Bu kelime birisine karşı sabırla hareket etmek, dayanmak, tahammül etmek, sebat ve metanet gibi anlamlara gelmektedir.³ Literatürde sabır, hayatta karşılaşılan olumsuz durumlara karşı isyanda bulunmamayı, yılgınlık ve umutsuzluğa düşmemeyi bir başka deyişle yaşamda dirençli olmayı da ifade eder. Diğer taraftan sabır ibadetleri gereğince yapma, ilim elde etme ve günahlardan uzak durma gibi olumlu davranışları yapmayı da içerir.⁴ Sabır ile ilişkisi bulunan bazı kelimeler ise şunlardır: Sebat, azim, metanetli olma ve tahammüldür. *Sebat*, sözden ve karardan dönmek, direnç gösterme gibi anlamlara gelmektedir.⁵ *Azim* ise ortaya çıkan engellerin üstesinden gelebilme veya bir işi sürdürmede kararlı olma anlamlarına gelmektedir. İlim elde etmek veya bir zanaatı öğrenmek gibi bu alanda başarılı olmayı istemek azimle çalışmayı gerektirmektedir. Sabırla ilişkili olan diğer bir kavram ise metanettir. *Metanet*, sağlam olmayı gerektirir. Metanetli olma aynı zamanda kötü bir duruma karşı bireyin tahammül gücünü gösterir.⁶ Sabır kavramı literatürde genel olarak ele alındığında onun daha çok ahlaki boyutu üzerinde durulmuş ayrıca dinî açıdan da zikredildiği görülmüştür. Dinlerin birçoğu sabır kavramını pozitif karakterin gelişimini destekleyen temel değerlerden biri olarak kabul etmektedirler. Bu anlamda inançlı bireyler hayatın getirdiği zorluk ve sıkıntılar karşısında sabırla hareket etmeyi, bunları metanetle karşılamayı ve bunların azimle üstesinden gelebilmeyi manevi gelişimleri için bir fırsat olduğu düşüncesindedirler.⁷ Bu bağlamda Schnitker ile Emmons'un birlikte yürüttükleri bir araştırmada dindarlık, ruhsallığın çeşitleriyle sabır arasındaki ilişkiler incelenmiş ve ruhsal aşkınlık kişinin inançları, dindarlık ve maneviyat ile sabır arasında olumlu ve kuvvetli bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁸ Nitekim sabır olmadan kişinin zorluklar, sıkıntılar ve acılarla etkin bir biçimde başa çıkması, acı ve sıkıntıları olgunlaşma ve gelişme imkânlarına çevirmesi bir hayli güç

¹ Mebrure Doğan, "Dinlerde ve İslam Kültüründe Sabır", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2014), 94.

² Serdar Mutçali, *Arapça - Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık, 1995), "Sabır", 468; Ragıb el-İsfahani, *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*, 3. Baskı (İstanbul, 2012), "Sabır", 576.

³ Hâmit Atalay, *İngilizce-Türkçe sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999), "Sabır", 2522.

⁴ Necmi Karşlı, "Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2020), 55.

⁵ İsfahani, "Sebat", 203.

⁶ İsfahani, "Metanet", 699.

⁷ Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak- Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012), 19.

⁸ Sarah Schnitker - Robert Emmons "Patience as Virtue: Religious and Psychological Perspectives", *Research in the Social Scientific Study of Religion*, 18 (2007), 177-178. Sarah Schnitker, "An Examination of Patience and Well-being." *The Journal of Positive Psychology* 7/4 (2012), 271.

gözükmektedir.⁹ İnsanlar yaşamda çeşit çeşit bela, musibet ve zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu olaylar bireyleri fiziki ve ruhsal anlamda negatif yönde etkilemektedir. İşte tam burada Kur'an, insanların tecrübe ettiği bu olumsuz hayat koşullarının birer sınav ve imtihan olduğunu ve bu durumlara karşı sabredilmesini öğütlemektedir. Zira bir ayette: “*And olsun ki mutlaka sizi birazcık korkuyla, açlıkla, mal, can ve meyve noksanı ile sınayacağız. Sabredenleri müjdele*”¹⁰ buyrularak zorluk ve sıkıntılara karşı insanın tahammül etmesini, sabretmesini, elinden geleni yapmasını ve en önemlisi bunun Allah'tan geldiğini bilmesini istemektedir. Bir başka ayette ise Allah'ın sabredenlerle beraber olacağı ifade edilmektedir: “*Ey inananlar, sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir.*”¹¹

Bireylerde sabır tutumunun gelişmesinde ibadetlerin önemli bir etkisi vardır. Örneğin namaz ibadeti ve günde beş defa abdest alma da sabır tutumunun bir göstergesidir. Bir Müslüman namaz ibadetini bütün fiziksel zorluklara ve engellemelere rağmen yapmakta en önemlisi de bunu Allah'ın emri olduğu için yerine getirmektedir. Namaz ibadeti ayrıca Allah'a kulluk bilincini canlı tutarak başa gelen sıkıntılı ve acı olaylar karşısında bireyin isyan etmesini önleyerek onda tahammül ve sebat gibi duyguları harekete geçirmektedir. Yine en önemli ibadetlerden biri olan oruç, tanın ağarmasından güneşin batmasına kadar yemeden, içmeden ve cinsi münasebetlerden uzak durma gibi eylemleri yasaklayarak kişinin sabır duygusunun gelişmesine yardımcı olmaktadır. Benzer şekilde dua ibadeti de bireyin hem sıkıntılı hem de normal zamanlarında Allah'a yalvarmasını ve Allah'tan gelecek yardımları sabırla ve azimle beklemesi, ümitle devam ettirmesidir.¹² Literatürde sabır konusu ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin; Meriç,¹³ sabır ve tükenmişlik ilişkisini incelediği bir çalışmada sabırlı davranışların geleceğe daha umutla baktıkları sonucuna varmıştır. Yine Doğanay,¹⁴ psikolojik açıdan hayatın zorlukları karşısında dinî inanç ve sabır konusunu işlediği çalışmada sabrın dinî başa çıkma stratejisinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Eliüşük¹⁵ tarafından yapılan bir araştırmada ise bireylerin sabır düzeyi yükseldikçe bireysel farkındalık düzeyinin de yükseldiği sonucuna varılmıştır.

Sabır konusu tasavvufta da önemli bir yere sahiptir. Zira tasavvufta salık, sabırla hareket ederek karşısına çıkmış olan zorlukları aşmakta ve Allah'a ulaşmaktadır. Mutasavvıflara göre sabır, arayış durumunda zafer işareti, zorluklar halindeyse kurtuluş göstergesidir.¹⁶ Gazzâlî sabır kelimesini din ile ilgili duyguların ve nefsâni arzularla tutkuların baskısı karşısında mukavemet göstermesi şeklinde tanımlamıştır.¹⁷ Tasavvuf literatüründe sabır kavramı bir hal ve bir makam olarak da zikredilmektedir. Tasavvuf yoluna giren salık nefsini olgunlaştırıp kemale ulaşmanın savaşını mücahede ile vermektedir. Mücahede nefsin kötülöklere karşı savaşması ve iradenin ihtiraslara yönelik savunmasıdır. Hayat boyu devam edecek olan bu mücadele büyük bir sabır, kuvvetli bir iradeyle önemli bir gayreti gerektirir.

⁹ Doğan, “Dinlerde ve İslam Kültüründe Sabır”, 96-97.

¹⁰ el-Bakara 2/155.

¹¹ el-Bakara 2/155.

¹² Karşı, “Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi”, 59.

¹³ Erdal Meriç, Öğretmenlerde Sabır ve Tükenmişlik İlişkisi (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 179.

¹⁴ Süleyman Doğanay, Psikolojik Açıdan Hayatın Zorlukları Karşısında Dinî İnanç ve Sabır: Nitel Bir Çalışma (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 181.

¹⁵ Ayşe Eliüşük, Sabır Eğiliminin Öz-Belirleme, Öz-Anlayış ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 126.

¹⁶ Hasan Kayıklık, Tasavvuf Psikolojisi (Ankara: Akçağ, 2011), 139.

¹⁷ Ebû Hâmid Muhammad Gazâlî, İhyâ ulûmi'd-dîn (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arab, ts.), 4/143; Mustafa Çağrı, “Sabır”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/337-339.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmanın deseni Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde sabır ve dindarlık ilişkisini ortaya koyması bakımından ilişkisel tarama modelidir. İlişkisel taramada bir grubun özelliklerini, inanç, düşünce gibi eğilimlerini geçmişte ve şu andaki bir durumunu betimler.¹⁸ İlişkisel taramayla iki yahut daha fazla değişken arasındaki ilişkiler belirlenir, derinlemesine analiz edilir.¹⁹ Bu çalışmalar zaman içerisinde gerçekleşen farklılıkları ve bir durumun iç yüzünü görmeyi ve fark etmeyi hedefler. Betimsel istatistiklerde bir veya daha fazla değişkene ait değerlerin veya puanların dağılım nitelikleri sayı veya yüzde olarak ifade edilir.²⁰

1.2. Araştırmanın Problemi ve Cevap Aranan Sorular

Bu çalışmada “sabır davranışının dindarlık eğilimi çerçevesinde farklılık arz edip etmediği” temel problem olarak incelenmiştir. Buradan yola çıkarak alt problemleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Dinsel yaşayış sabır düzeyini ne oranda yordamaktadır?
2. Örneklemin cinsiyet, yaş, aile gelir seviyesi, baba öğrenim durumu ve anne öğrenim durumu değişkeni bağlamında sabır seviyesinde anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?

1.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2023-2024 eğitim-öğretim döneminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin farklı sınıflarında okuyan rastlantısal olarak seçilmiş toplamda 230 öğrenciden oluşmaktadır. Anket, katılımcıların eğitim gördükleri sınıflara ayrılarak uygulanmıştır. Anket 280 kişiye uygulanmış anketlerden 50’ si kriterlere uygun olmadığı için elenmiştir. Bu yüzden analize dahil edilen anket sayısı 230 kişi olmuştur. Araştırma için Etik onay, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik kurulu’ndan 28.02.2024 tarihinde ve 2024.03.38 sayılı kararla izin alınmıştır. Anketler 20 Mart 2024 ile 26 Nisan 2024 tarihinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada tespit edilen belirli sayıda örneklemin ankete katılımı amaçlanmıştır. Amaçlanan oranlara büyük ölçüde ulaşılmıştır. Bununla beraber araştırma ulaşılabilir uygun örnekleme tekniğine göre sürdürüldüğü için alan bazlı dağılımda kısmi farklılıklar görülmüştür. Aynı zamanda örneklemin dağılımı incelenen konu ile ilgili eğitim sahalarının görüşünü yansıtacak seviyededir.

1.4. Veri Toplama Araçları

1.4.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan anketin demografik bilgilerini kapsayan bu bölümünde çalışmaya katılanların cinsiyet, yaş, ailenin gelir seviyesi, babanın ve annenin öğrenim durumuyla ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır.

¹⁸ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 14.

¹⁹ Hasan Tutar, - Ahmet Tuncay Erdem, *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020), 136.

²⁰ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 21.

1.4.2. Sabır Ölçeği

Sabır ölçeği, gündelik hayatta karşılaşılan güçlükler, sürekli devam eden hastalıklar, problemlili bireyler arası ilişkilerle ilgili ne oranda sabırlı reaksiyonlar sergilendiğini ölçmektedir. Sabır ölçeği Schnitker²¹ tarafından geliştirilmiştir. 11 olumlu maddeden oluşan 3 boyutlu bir ölçme vasıtasıdır. Gündelik hayatta sabır (3 maddelik) yaşam güçlüklerine sabır (3 maddelik), bireyler arası sabır (5 maddelik) şeklinde isimlendirilmiştir. Gündelik hayatta sabır, kişinin gündelik yaşamda karşı karşıya kaldıkları bekleme durumlarına “genel olarak sırada beklemek canımı sıkmaz”. Hayat güçlüklerine karşı sabır, kişilerin hayatlarında karşı karşıya kalacakları problemlere “zor zamanlarda beklemeyi bilirim”. Kişilerarası sabır boyutunda ise bireylerin toplumsal ilişkilerde karşılaştıkları problemlere karşı gösterdikleri sabır davranışına “başkalarına karşı sabırlıyım” cümlesi bulunmaktadır. Ölçek 7’li derecelendirme (1= tamamen benim gibi değil ve 7= tamamen benim gibi) üstünden cevaplanmaktadır. Tüm katılımcılar, bütün maddeleri iyice düşünmeleri ve hadiselerle yönelik ortaya koyabilecekleri reaksiyonları düşünmek suretiyle yanıtlamaları istenmektedir. Ölçek, boyutlar temelinde ele alınarak kullanılmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak üzere doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve 3 faktörlü yapıyla ölçülmüştür ($x^2/sd=100.96/41$, $p=.00$, NNFI=.94). Sabır Ölçeğinin alt boyutlarıyla ilgili iç-tutarlık katsayıları; .50 ile .84 arasında değişkenlik ve farklılık ortaya konmaktadır.²² Ölçeğin tamamıyla yahut alt boyutlarıyla ilgili puanlar ilgili maddelere verilmiş olan cevapların aritmetik ortalamasıyla hesaplanmaktadır. Ölçme aracından alınmış olan puanların artışı sabır seviyesindeki artışı göstermektedir.

1.4.3. Dinî Yönelim Ölçeği

Allport ve Ross’un²³ geliştirmiş olduğu, dilimize uyarlama işlemini Cirhinlioğlu’nun²⁴ yaptığı “Dinî Yönelim Ölçeği” likert tiplidir. 10 maddesi içsel, 9 maddesi dışsal 6 maddesi sorgulama dinî yönelimi ortaya koyan toplam 25 maddesi vardır. Özgün ölçek kültüre uyarlanırken İlahiyat Fakültesi 2 öğretim elemanı ile bir alan uzmanının görüşleri alınmak suretiyle ölçekteki 5. maddenin “Şartlar engellemediği sürece ibadetimin gereklerini yerine getiririm” karşılığı şeklinde “Şartlar engellemediği sürece her gün beş vakit namaz kılarım”, “Senede bir kere malımın zekâtını veririm”, “Şartlar engellemediği sürece insanın ömründe bir kez hacca gitmesi gerektiğini düşününüm”, “Şartlar engellemediği sürece ramazan ayında oruç tutarım” maddeleri eklenmiştir. Bu sayede özgün ölçekteki 1 maddeye mukabil 4 maddenin ilave edilmesiyle uyarlanmış olan ölçekte yer alan madde sayısı 23 olmuştur. Yapılmış olan nihai aşamada 5. madde ölçekte kullanılmamıştır. Dinsel yönelim ölçeği 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Söz konusu boyutlar ile alakalı maddeler şöyledir; 1. faktör içsel dinsel yönelim: “1, 3, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 16, 18, 22” 2. faktör dışsal-toplumsal dinsel yönelim: “23, 12, 2, 9, 11, 19” 3. faktör dışsal-kişisel dinsel yönelim: “15, 21, 4, 20 ve 17”. Dinsel yönelim ölçeğinde 25 madde vardır. Söz konusu maddelerden 22’si pozitif 3’ü negatif yazılmıştır. Yanıt seçenekleri “Hiç Katılmıyorum”, “Pek Katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Biraz Katılıyorum”, “Tamamen Katılıyorum” şeklindedir. Dinsel yönelim ölçeği “Hiç Katılmıyorum” şikkına 1, “Pek Katılmıyorum” şikkına 2, “Kararsızım” şikkına 3, “Biraz Katılıyorum” şikkına 4, “Tamamen Katılıyorum” şikkına 5 puan verilmek suretiyle puanlanmıştır. Hesaplama 6. 10. 18. maddeler tersten

²¹ Schnitker, *An Examination of Patience and Well-being*, 265.

²² Schnitker, *An Examination of Patience and Well-being*, 267.

²³ Gordon W. Allport, - J. Michael Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967), 432.

²⁴ Fatma Gül Cirhinlioğlu, *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dinî Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006).

kodlanmıştır. Dinsel yönelim ölçeğinden alınacak en fazla puan (25X5) 125, en düşük (25X1) 25 puandır. Ölçeğin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması: Dinsel yönelim ölçeğinin yapı geçerliliğini ele almak üzere faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Yapılmış olan varimax rotasyonlu faktör analizi öz değeri 1,0'dan büyük olan 3 faktör olduğunu ortaya koymuştur. 3 faktör toplam varyansın %49,281'ini açıklar. Maddeler ile alakalı olarak tanımlanmış olan 3 faktörün açıklamış oldukları ortak varyanslara 0.188 ile 0.685 arasındadır. Alt ölçeklerin birbiriyle uyum geçerliliği korelasyon matrisiyle incelendiği zaman, içsel dinsel yönelim ölçeğinin dışsal-kişisel ve dışsal toplumsal dinî yönelim ölçeği ile ilişkisinin sırası ile 60 ve 49 olduğu, dışsal-kişisel dinsel yönelim ölçeğinin dışsal-sosyal dinsel yönelim ölçeği ile ilişkisinin 50 olduğu anlaşılmaktadır. İçsel, dışsal-kişisel ve dışsal-sosyal dinsel yönelim ölçeğinin bütün ölçekle korelasyonu sırasıyla .90, .81, .70'dir. Dinsel yönelim ölçeğinin güvenirliliğini saptamak için, iç tutarlılık katsayısı, 2 yarım güvenirliliği hesaplanmıştır. Bütün ölçeğin iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.90$, 2 yarım güvenirliliği .89 şeklinde hesaplanmıştır. İçsel, dışsal-kişisel ve dışsal toplumsal dinsel yönelim alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları sırasıyla .90, .74, .60, 2 yarım güvenirlilik sırasıyla .79, .82, .59'dur. Farklı araştırmalarda ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları içsel dinsel eğilim alt ölçeği için .67 ve .90, dışsal dinsel eğilim alt ölçeği için .76 ve .85 arasındadır. Bu çerçevede dinsel yönelim ölçeğiyle alt faktörlerinin iç tutarlılık güvenirliliğiyle ilgili olarak çok iyi değerlere sahip olduğu belirtilebilir.²⁵

1.5. Veri Toplama İşlemi ve Analizi

Araştırmada verilere ulaşılabilmesine yönelik olarak etik kurulun kararıyla uygulama izni alınmıştır. Araştırmamız 2023-2024 eğitim-öğretim döneminin bahar yarı yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde okuyan toplam 230 öğrenci üzerinde gönüllülük esasıyla anket yapılmıştır. Uygulama yapmadan önce çalışmaya katılanlara kişisel verilerin gizli kalacağı söylenmiştir. Çalışmada ulaşılan verilerin analizinde SPSS (v23) yazılımı tercih edilmiştir. Araştırmada öncelikli olarak cinsiyet, yaş, ailenin gelir seviyesi, baba eğitim durumu ve anne eğitim durumuna bakılmış ve ardından da sabır ve dindarlığın demografik değişkenler ile korelasyonu üzerinde durulmuştur. Son olarak da dindarlıkla sabır arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılmış olan analizlerde "korelasyon, t-testi, tek yönlü ANOVA ve Pearson korelasyon testi" uygulanmış ve bulgular araştırmada sunulmuştur.

2. Bulgular

Cronbach's alfa katsayısı 0-1 arasındadır. Katsayı 0,00 <0,40 aralığındaysa ölçek güvenilir değildir, 0,40 <0,60 aralığındaysa ölçek düşük güvenirliliktir, 0,60 <0,80 aralığındaysa ölçek oldukça güvenilirdir ve 0,80 < 1,00 aralığındaysa ölçek yüksek derecede güvenilirdir.²⁶

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

	Madde Sayısı	Cronbach's Alfa
Sabır Ölçeği	11	0,806
Dinî Yönelim Ölçeği	25	0,739

²⁵ Mahmut Kurnaz, *İlk Yetişkinlerde Dinî Yönelim-Mutluluk İlişkisi* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

²⁶ Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2005), 25.

Tablo 1’de ölçeklerin güvenirlik analizinin neticesinde ulaşılan Cronbach Alfa katsayısı bulunmaktadır. Cronbach Alfa değerleri çerçevesinde dinî yönelim ölçeği oldukça güvenilir, sabır ölçeği ise yüksek derecede güvenilirlerdir.

Tablo 2: Demografik Veriler

		n	%
Cinsiyet	Kadın	202	87,8
	Erkek	28	12,2
Yaş	18-19	50	21,7
	20-21	97	42,2
	22 ve üstü	83	36,1
Ailenin sosyo-ekonomik durumu	Zayıf	12	5,2
	Orta	187	81,3
	İyi	31	13,5
Baba eğitim durumu	İlköğretim	102	44,3
	Ortaöğretim	96	41,7
	Lisans	26	11,3
	Lisansüstü	6	2,6
Anne eğitim durumu	İlköğretim	168	73,0
	Ortaöğretim	53	23,0
	Lisans	8	3,5

Tablo 2’de katılımcıların kişisel bilgilerinin dağılımı verilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kadın olup, %87,8’ini (202 kişi) kadınlar oluşturmaktadır. Erkekler ise %12,2’lik (28 kişi) bir oranla daha az temsil edilmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında, katılımcıların %21,7’si (50 kişi) 18-19 yaşlarında, %42,2’si (97 kişi) 20-21 yaşlarında ve %36,1’i (83 kişi) 22 yaş ve üzerindedir. Ailenin sosyo-ekonomik durumu açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %5,2’si (12 kişi) zayıf, %81,3’ü (187 kişi) orta ve %13,5’i (31 kişi) iyi derecede sosyo-ekonomik durumdadır. Bu veriler katılımcıların çoğunluğunun orta düzeyde sosyo-ekonomik duruma sahip olduğunu göstermektedir. Baba eğitim durumu incelendiğinde, katılımcıların %44,3’ünün (102 kişi) babalarının ilköğretim, %41,7’sinin (96 kişi) ortaöğretim, %11,3’ünün (26 kişi) lisans ve %2,6’sının (6 kişi) lisansüstü eğitime sahip olduğu görülmektedir. Anne eğitim durumu incelendiğinde ise katılımcıların %73,0’ünün (168 kişi) annelerinin ilköğretim, %23,0’ünün (53 kişi) ortaöğretim ve %3,5’inin (8 kişi) lisans eğitimi aldığı görülmektedir.

Tablo 3: Betimleyici İstatistikler

	ort.	ss.	min.	maks.	çarpıklık	basıklık
<i>Kişiler Arası Sabır</i>	17,02	3,74	5	25	-0,376	0,370
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	10,98	2,53	3	15	-0,922	1,029
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,37	2,44	3	15	-0,064	-0,285
Sabır Ölçeği	37,37	7,05	11	55	-0,377	0,797
<i>İçsel Dinsel Yönelim</i>	49,70	5,59	30	60	-0,563	0,499
<i>Dışsal Dinsel Yönelim</i>	22,97	3,98	13	30	-0,318	-0,329
<i>Sorgulama Dinsel Yönelim</i>	19,17	4,10	7	30	-0,204	-0,187
Dinî Yönelim Ölçeği	91,84	9,48	59	113	-0,448	0,369

Sabır ölçeği ve dinî yönelim ölçeği ve alt boyutlarıyla ilgili ulaşılan bilgilerin normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesine yönelik olarak çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Ölçeklerden alınan basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılımda yeterlidir.²⁷ Buna göre sabır ölçeği ve dinî yönelim ölçeği ve alt boyutları normal dağılımdadır. Bundan dolayı analizler esnasında parametrik metotlar kullanılmıştır.

Tablo 4: Örneklemenin Cinsiyetleri Bakımından Karşılaştırılması

	Kadın		Erkek		t	p
	ort.	ss.	ort.	ss.		
<i>Kişilerarası Sabır</i>	17,12	3,59	16,32	4,73	1,057	0,292
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	11,01	2,48	10,71	2,96	0,587	0,558
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,31	2,36	9,75	2,98	-0,889	0,375
Sabır Ölçeği	37,45	6,63	36,79	9,70	0,349	0,730
<i>İçsel Dinî Yönelim</i>	49,79	5,56	49,04	5,93	0,670	0,504
<i>Dışsal Dinî Yönelim</i>	22,92	3,93	23,32	4,41	-0,499	0,619
<i>Sorgulama Dinî Yönelim</i>	19,27	3,96	18,50	5,00	0,929	0,354
Dinî Yönelim Ölçeği	91,98	9,20	90,86	11,46	0,587	0,558

Tablo 4'te çalışmaya katılanların cinsiyetleri çerçevesinde sabır ile dinî yönelim alt boyut puanlarının bağımsız örneklem t testi sonuçları vardır. Analizin sonuçları çerçevesinde cinsiyet gruplarında sabır ile dinî yönelim ile alt boyut puanları açısından istatistiki bakımdan anlamlı farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 5: Örneklemenin Yaşları Bakımından Karşılaştırılması

	18-19		20-21		22 ve üstü		F	p
	ort.	ss.	ort.	ss.	ort.	ss.		
<i>Kişiler Arası Sabır</i>	16,72	3,97	16,72	3,72	17,55	3,61	1,317	0,270
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	11,16	1,94	10,70	2,72	11,19	2,62	1,006	0,367
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,76	2,44	9,04	2,48	9,51	2,38	1,655	0,193
Sabır Ölçeği	37,64	6,65	36,46	7,40	38,25	6,81	1,496	0,226
<i>İDY</i>	48,64	5,92	50,13	5,61	49,83	5,36	1,215	0,299
<i>DDY</i>	21,92	4,14	23,38	3,97	23,12	3,82	2,347	0,098
<i>SDY</i>	17,96	3,92	19,23	4,20	19,84	3,96	3,380	0,036*
Dinî Yönelim Ölçeği	88,52	10,43	92,74	9,32	92,80	8,70	4,032	0,019*

Tablo 5'te katılımcıların yaşlarına göre sabır ile dinsel yönelim ile alt boyut puanlarının ANOVA testi neticeleri bulunmaktadır. Analizin sonuçları çerçevesinde; yaş gruplarında sorgulama dinî yönelim alt boyut puanıyla dinî yönelim puanı açısından istatistiki bakımdan kayda değer farklılık vardır ($p<0,05$). Bu çerçevede, 18-19 yaş arasındakilerin sorgulama dinî yönelim alt boyut puanı, 22 yaş ve üstü olanlara göre daha düşüktür. Ayrıca 18-19 yaş arasında olanların dinî yönelim puanı 20-21 yaş arası ve 22 yaş ve üstü olanlara göre daha düşüktür.

²⁷ Kazım Özdamar, *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi* (Ankara: Nisan Kitabevi Yayınları, 2015), 256.

Tablo 6: Örneklemenin Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumları Bakımından Karşılaştırılması

	Zayıf		Orta		İyi		F	p
	ort.	ss.	ort.	ss.	ort.	ss.		
<i>Kişiler Arası Sabır</i>	16,83	3,86	16,86	3,69	18,06	4,00	1,395	0,250
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	11,25	2,05	10,89	2,46	11,42	3,11	0,656	0,520
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,00	2,26	9,35	2,45	9,58	2,53	0,256	0,775
Sabır Ölçeği	37,08	6,90	37,10	6,84	39,06	8,28	1,042	0,354
<i>İDY</i>	50,75	6,20	49,46	5,50	50,74	5,97	0,921	0,400
<i>DDY</i>	23,00	4,51	22,98	3,99	22,87	3,80	0,011	0,989
<i>SDY</i>	20,17	2,59	19,16	4,21	18,90	3,91	0,420	0,658
Dinî Yönelim Ölçeği	93,92	10,83	91,60	9,37	92,52	9,82	0,425	0,654

Tablo 6’da katılımcıların ailelerinin sosyo-ekonomik durumlarına göre sabır ve dinî yönelim ile alt boyut puanlarının ANOVA testinin sonuçları bulunmaktadır. Analizin sonuçları çerçevesinde sosyo-ekonomik durum gruplarında sabır ile dinî yönelim ile alt boyutlarının puanları açısından istatistiki bakımdan anlamlı farklılığa rastlanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 7: Örneklemenin Babalarının Öğrenim Durumları Açısından Karşılaştırılması

	İlköğretim		Ortaöğretim		Lisans		Lisansüstü		F	p
	ort.	ss.	ort.	ss.	ort.	ss.	ort.	ss.		
<i>Kişilerarası Sabır</i>	17,31	3,84	16,73	3,54	16,58	4,12	18,67	3,62	0,910	0,437
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	10,91	2,60	10,96	2,45	11,00	2,73	12,33	1,86	0,595	0,619
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,49	2,44	9,09	2,34	9,50	2,75	11,00	2,45	1,415	0,239
Sabır Ölçeği	37,72	7,33	36,78	6,75	37,08	6,93	42,00	7,01	1,186	0,316
<i>İDY</i>	49,73	5,75	49,51	5,32	51,08	4,43	46,33	10,33	0,983	0,419
<i>DDY</i>	23,10	4,45	22,89	3,65	23,00	3,31	22,00	4,00	0,167	0,918
<i>SDY</i>	19,03	3,63	19,27	4,52	19,08	4,60	20,50	2,26	0,709	0,556
Dinî Yönelim Ölçeği	91,85	9,58	91,67	9,39	93,15	8,29	88,83	14,93	0,375	0,771

Tablo 7’de çalışmaya katılanların babalarının öğrenim durumları çerçevesinde sabır ile dinî yönelim alt boyut puanlarının ANOVA testi sonuçları bulunmaktadır. Analizin sonuçları çerçevesinde baba öğrenim durumu grupları arasında sabır, dinî yönelim ile alt boyutlarının puanları açısından istatistiki bakımdan anlamlı farklılık yoktur ($p>0,05$).

Tablo 8: Örneklemenin Annelerinin Öğrenim Durumları Açısından Karşılaştırılması

	İlköğretim		Ortaöğretim		Lisans		F	p
	ort.	ss.	ort.	ss.	ort.	ss.		
<i>Kişiler Srası Sabır</i>	17,32	3,80	15,92	3,54	17,88	2,85	3,045	0,049*
<i>Uzun Süreli Sabır</i>	11,13	2,64	10,55	2,07	10,25	2,71	1,387	0,252
<i>Kısa Süreli Sabır</i>	9,57	2,39	8,66	2,35	9,25	3,15	2,852	0,060
Sabır Ölçeği	38,01	7,14	35,13	6,31	37,38	6,93	3,441	0,034*
<i>İDY</i>	50,07	5,37	48,53	6,08	49,13	6,53	1,569	0,211
<i>DDY</i>	23,22	3,95	21,98	4,12	24,25	3,11	2,402	0,093
<i>SDY</i>	19,08	4,02	19,15	4,29	21,25	4,65	1,065	0,346
Dinî Yönelim Ölçeği	92,37	9,22	89,66	10,21	94,63	8,98	2,020	0,135

Tablo 8’de katılımcıların annelerinin eğitim durumlarına göre sabır, dinî yönelim ile alt boyut puanlarının ANOVA testi neticeleri vardır. Analizin sonuçları çerçevesinde; anne eğitim durumu grupları arasında kişilerarası sabır alt boyut puanıyla sabır puanı açısından istatistiki anlamda kayda değer farklılık vardır ($p<0,05$). Bu çerçevede, annesi ilköğretim mezunu olanların kişilerarası sabır alt boyut puanı ve sabır puanı annesi ortaöğretim mezunu olanlara göre daha yüksektir.

Tablo 9: Ölçekler Arası Korelasyon Analizi

		Kişilerarası Sabır	Uzun Süreli Sabır	Kısa Süreli Sabır	Sabır Ölçeği	İDY	DDY	SDY
Kişiler Arası Sabır	r							
	p							
Uzun Süreli Sabır	r	0,568						
	p	0,000*						
Kısa Süreli Sabır	r	0,466	0,322					
	p	0,000*	0,000*					
Sabır Ölçeği	r	0,897	0,773	0,710				
	p	0,000*	0,000*	0,000*				
İçsel Dinsel Yönelim	r	0,152	0,145	0,063	0,155			
	p	0,021*	0,028*	0,339	0,019*			
Dışsal Dinsel Yönelim	r	-0,054	-0,065	-0,018	-0,058	0,569		
	p	0,418	0,329	0,784	0,381	0,000*		
Sorgulama Dinsel Yönelim	r	0,015	-0,096	-0,025	-0,035	-0,035	0,068	
	p	0,819	0,145	0,704	0,594	0,595	0,304	
Dinî Yönelim	r	0,074	0,017	0,019	0,052	0,814	0,785	0,440
Ölçeği	p	0,266	0,800	0,776	0,436	0,000*	0,000*	0,000*

Tablo 9’da ölçeklerle alt boyutlarının ilişki testine dair sonuçlar vardır. Pearson korelasyon katsayıları çerçevesinde 0-0.25 çok zayıf, 0.26-0.49 zayıf, 0.50-0.69 orta, 0.70-0.89 yüksek, 0.90-1.00 da çok yüksek ilişki anlamındadır.²⁸ Bu çerçevede; Kişilerarası sabır alt boyut puanıyla uzun süreli sabır alt boyut puanı arasında pozitif yönde orta; kısa süreli sabır alt boyut puanı arasında pozitif yönde zayıf; sabır ölçeği puanı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır. Kişilerarası sabır alt boyut puanıyla içsel dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Uzun süreli sabır alt boyut puanıyla kısa süreli sabır alt boyut puanı arasında pozitif yönde zayıf; Sabır ölçeği puanı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır. Uzun süreli sabır alt boyut puanıyla içsel dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönde çok düşük bir ilişki vardır. Kısa süreli sabır alt boyut puanıyla sabır ölçeği puanı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır. Sabır ölçeği puanı ile içsel dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki vardır. İçsel dinî yönelim alt boyut puanı ile dışsal dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönde orta bir ilişki vardır. İçsel dinî yönelim alt boyut puanıyla dinî yönelim ölçeği puanı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır. Dışsal dinî yönelim alt boyut puanıyla dinî yönelim ölçeği puanı arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır. Sorgulama dinî yönelim alt boyut puanıyla dinî yönelim ölçeği puanı arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki vardır. Sabır ölçeğiyle dinsel yönelim ölçeği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

²⁸ Yahşi Yazıcıoğlu - Samiye Erdoğan, *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2014), 28.

3. Tartışma ve Yorum

Dindarlık ve cinsiyet konusuyla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılmış olan bu araştırmalarda bazen erkeklerin kadınlardan daha dindar oldukları; bazen de kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görülmüştür. Buna ek olarak zaman zaman da erkeklerle kadınlar arasında kayda değer bir ilişkinin oluşmadığı bulunmuştur. Zira bu araştırmada kadınlarla erkekler arasında dindarlık konusunda anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Burada araştırmamızı destekleyen veya desteklemeyen birkaç bulgudan söz etmek istiyoruz. Arslan,²⁹ Karslı,³⁰ Atalay³¹ ve Akdoğan'ın³² yaptığı çalışmalarda dindarlık açısından kadınlarla erkekler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer taraftan Karaca,³³ Bayyigit,³⁴ Mehmedoğlu³⁵ ve Onay³⁶ tarafından yapılan araştırmalarda dindarlık konusunda erkekler kadınlardan yüksek puan almış ve bu durum anlamlılık düzeyine ulaşmıştır. Ancak Gürsu,³⁷ Baynal,³⁸ Çelik³⁹ ve Yapıcı'nın⁴⁰ yaptıkları çalışmalarda da kadınların erkeklerden daha dindar oldukları sonucuna varılmıştır. Bu çalışma Arslan,⁴¹ Karslı,⁴² Atalay⁴³ ve Akdoğan'ın⁴⁴ yaptıkları çalışmalarla örtüşmektedir. Aslında kadınların daha dindar olmaları beklenen bir durumdur. Çünkü kadınların erkeklerden daha duygusal olmaları ayrıca onların annelik duygusuna sahip olmaları düşünüldüğünde bu daha akla yatkın gelebilir.

Araştırmamızda sabır ve alt boyut puanlarıyla örneklemin yaşları arasında anlamlı bir ilişki belirlenememiştir ($p>0,05$). Fakat anlamlı olmasa da 22 yaş ve üstü olanların sabır puanları 20 ve 21 yaş olanlara göre daha yüksek tespit edilmiştir. Bu durumu normal karşılamak gerekir. Zira yaş arttıkça olgunlaşmayla birlikte sabır duygusu da artmaktadır. 20 yaşındaki gençler bir anlamda hayata yeni başlamakta ve henüz bir tecrübeye sahip olamamaktadırlar. Bu da onların 22 yaş grubuna göre sabır düzeylerinin daha düşük çıkmasında etkili olabilir. 18-19 yaş arasında olanların dinî yönelim puanı, 20-21 yaş arası ve 22 yaş ve üstü olanlara göre daha düşük çıkmıştır. Esasında bu beklenen bir durumdur. Zira 18-19 yaşındaki gençler ergenliğin son döneminde bulunmakta ve bir anlamda kişilik oluşumu yavaş yavaş tamamlanmaktadır. Bu gençler 22 yaş grubuna göre daha idealisttirler. Onlar idealist olduklarından

²⁹ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 15-18.

³⁰ Necmi Karslı, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 180.

³¹ Talip Atalay, *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine bir Araştırma, Diyarbakır Örneği* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 99.

³² Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din: Trabzon İl Merkezi Örneği* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 25-28.

³³ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2000), 55-57.

³⁴ Mehmet Bayyigit, *Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Anket Uygulaması* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989), 66.

³⁵ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din (Dindarlık Düzeyi ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma)* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2004), 44.

³⁶ Ahmet Onay, *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim: Üniversite Öğrencileri Örneklemini* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 37.

³⁷ Orhan Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 26.

³⁸ Fatma Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 229.

³⁹ Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002), 18.

⁴⁰ Asım Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık* (Adana: Karahan Kitabevi, 2013), 28-30.

⁴¹ Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, 16.

⁴² Karslı, *Öfke Kontrolü ve Dindarlık*, 180.

⁴³ Atalay, *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine bir Araştırma, Diyarbakır Örneği*, 99.

⁴⁴ Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din: Trabzon İl Merkezi Örneği*, 28.

dolayı da yaşamlarında daha kararlı ve daha doğru davranma eğilimi gösterebilmektedirler. Diğer bir ifadeyle örneklemin yaşı arttıkça dindarlığı da artmaktadır. Bu konuda araştırmamızı destekleyen ve desteklemeyen pek çok bulguyla karşılaşmaktayız. Örneğin; Demir,⁴⁵ Kızılgeçit,⁴⁶ Özel,⁴⁷ Arslan⁴⁸ tarafından yapılan çalışmalarda örneklemin yaşı arttıkça dindarlık puanlarının da yükseldiği ve bunun anlamlılık düzeyine ulaştığı görülmüştür. Fakat Yakut'un,⁴⁹ Kimter'in⁵⁰ ve Gürsu'nun⁵¹ gerçekleştirdiği araştırmalarda da dindarlıkla yaş arasında kayda değer bir ilişkiye rastlanmamıştır. Demir,⁵² Kızılgeçit,⁵³ Özel,⁵⁴ ile Arslan⁵⁵ tarafından yapılan çalışmalar bizim yaptığımız araştırma ile uyumludur.

Sosyo-ekonomik durumla dindarlık arasında yapılan çalışmalara bakıldığında birbirinden farklı sonuçlar bulunmaktadır. Bu hususta yapılan araştırmaların sayısı bir hayli çoktur. Kişilerin ekonomik durumları ile sosyal durumları birlikte ele alındığında sosyal ve ekonomik düzey veya toplumsal sınıf kavramları da anlaşılmaktadır. Ekonomik düzey genellikle üç farklı sınıf içerisinde değerlendirilebilir. Bunlar; alt, orta ve üst grup düzeyleridir. Ancak burada yapılan sınıflandırmalar ülkeden ülkeye farklılık göstermekte ve bilimsel ölçütlere göre değişebilmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyle dindarlık arasında yapılan araştırmalarda genelde üç çeşit durum söz konusudur. Sosyo-ekonomik durumla dindarlık arasında pozitif yönde seyreden bulgular, sosyo-ekonomik durumla dindarlık arasında negatif yönde seyreden bulgular ve sonuncusu ise ikisi arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı nötr bulgulardır. Örneğin; Baynal,⁵⁶ Gürsu,⁵⁷ Kızılgeçit⁵⁸ ve Şengül'ün⁵⁹ yaptığı çalışmalarda ekonomik seviye ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Sosyo-ekonomik düzeyle dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmamasının sebebi gündelik yaşam koşullarıyla ilgili olabilir. Zira bilimsel ve teknolojik sahadaki ilerlemelerin sonucunda ekonomik farklılıklar kaybolarak tek çeşit ekonomik yaklaşım biçimi ortaya çıkmaktadır. Nihayetinde dindarlık da bu durumdan etkilenmektedir. Fakat kimi araştırmalarda sosyo-ekonomik seviyeyle dindarlık arasında pozitif yönlü ilişkilere rastlanmıştır. Kimter⁶⁰ ve Öztürk⁶¹ tarafından yapılan çalışmalarda sosyo-ekonomik seviyesi fazla olan öğrencilerin dinsel uygulamaları

⁴⁵ Şükran Çevik Demir, *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dinî Başa Çıkma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 58.

⁴⁶ Muhammet Kızılgeçit, *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-Sosyal Bir Çalışma* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2015), 67.

⁴⁷ İsa Özel, "Mahkûmların Dindarlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Samsun Örneği", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 14/54 (2012), 170.

⁴⁸ Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, 43.

⁴⁹ Selahattin Yakut, *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi: Polatlı Örneği* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 23.

⁵⁰ Nurten Kimter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 74.

⁵¹ Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, 55.

⁵² Demir, *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dinî Başa Çıkma*, 46.

⁵³ Kızılgeçit, *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-Sosyal Bir Çalışma*, 47.

⁵⁴ Özel, "Mahkûmların Dindarlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Samsun Örneği", 182.

⁵⁵ Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, 37.

⁵⁶ Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı", 29.

⁵⁷ Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, 103.

⁵⁸ Kızılgeçit, *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-Sosyal Bir Çalışma*, 78.

⁵⁹ Fatma Şengül, *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 63.

⁶⁰ Kimter, *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, 72.

⁶¹ Yusuf Öztürk, *Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 76.

daha çok yaptıkları tespit edilmiştir. Bir başka deyişle örneklemin sosyo-ekonomik seviyesi arttıkça dindarlıkları da artmaktadır. Sosyo-ekonomik seviyenin artmasıyla beraber dindarlığın artmasını hayattan alınan doyumla ifade edebiliriz. Şöyle ki; ekonomik ihtiyaçlarının çoğunu kazanan birey, ruhsal ve manevi alanda kendisini boşlukta bulabilir. Kişi bu manevi ve ruhsal boşluğu dolduracak faktörün din olduğunu farkedebilir. Bu da onun dine daha çok sarılmasına sebep teşkil edebilir. Fakat sosyo-ekonomik seviyeyle dindarlık arasındaki korelasyon bazen negatif yönlü de olabilir. Başka bir deyişle; sosyo-ekonomik düzey arttıkça dindarlık azabilir. Zira Yapıcı⁶² ve Karşlı'nın⁶³ gerçekleştirdikleri araştırmalarda sosyo-ekonomik düzeyle dindarlık arasında negatif bir korelasyon bulunmuştur. Ekonomik problemler ve ihtiyaçlar bireyi bir dine inanmaya ve bağlanmaya yöneltebilir. Kişinin sosyo-ekonomik seviyesinin yüksek olması ekonomik ihtiyaçlara daha hızlı ulaşmasını sağlayabilir. Bu yüzden çaresizlik ve acizlik gibi duyguların olmaması dinî yaşayış düzeyini azaltabilir. Baynal,⁶⁴ Gürsu,⁶⁵ Kızılgeçit⁶⁶ ve Şengül'ün⁶⁷ yaptıkları araştırmalar bizim yaptığımız bu araştırma ile uyumludur.

Tablo 9'da kişilerarası sabır alt boyut puanıyla içsel dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişkiye rastlanmıştır. Yine Tablo 9'da uzun süreli sabır alt boyut puanıyla içsel dinî yönelim alt boyut puanı arasında pozitif yönde oldukça düşük bir ilişkiye rastlanmıştır. İçsel dinsel yönelim seviyesi yüksek olan bireylerde kişilerarası sabır ve uzun süreli sabrın yüksek çıkması beklenen bir şeydir. Belirttiğimiz gibi din hem direkt hem de dolaylı olarak sabır tutumunu geliştiren ilkeler ile davranışlar içermektedir. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadislerde birçok yerde sabır tutumu ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Buna ek olarak Allah tarafından gönderilmiş olan peygamberlerin hayatına da bakıldığında onların yaşamlarının birer sabır örneği olduğu görülmektedir. Zira bunun yanı sıra yapılan ibadetler de bireylere hem pozitif duygular kazandırmakta hem de bireylerin sabır ve öz kontrol duygularını geliştirmektedir.

Din, insanların yaşadıkları olumsuz durumlara karşı bir imtihan veya takdir-i ilahi gibi anlamlar atfederek bu olayların görünen sebepleri dışında görünmeyen yüce bir iradenin takdiri olduğu bilincini geliştirmektedir.⁶⁸ Dindarlık sabır ilişkisini konu edinen başka araştırmalarda da buna benzer sonuçlar tespit edilmiştir. Örneğin; Karşlı'nın⁶⁹ 507 genç bireyden oluşan üniversite öğrencilerinde dindarlık ve sabır ilişkisini incelediği çalışmasında içsel dinî motivasyon ile sabır arasında pozitif yönde bulgulara ulaşılmıştır. Benzer biçimde Schnitker ve Emmons'un yaptıkları çalışmalarda da sabrın dinsel davranışlarla pozitif ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.⁷⁰ Yine Doğan'ın değişik yaş gruplarında ve farklı mesleklerden bireyler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmasında da dindarlık ile içsel dinsel motivasyon arasında pozitif ilişkilere rastlanmıştır.⁷¹

⁶² Yapıcı, *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, 188.

⁶³ Necmi Karşlı, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 178.

⁶⁴ Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı", 29.

⁶⁵ Gürsu, *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*, 103.

⁶⁶ Kızılgeçit, *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-Sosyal Bir Çalışma*, 78.

⁶⁷ Şengül, *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*, 63.

⁶⁸ Karşlı, "Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi", 67.

⁶⁹ Karşlı, "Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi", 69.

⁷⁰ Schnitker - Emmons, "Patience as a Virtue: Religious and Psychological Perspectives", 177.

⁷¹ Doğan, "Dinlerde ve İslam Kültüründe Sabır", 112.

Sonuç

Nihayetinde sabır kavramı bireylerde psikolojik iyi olma seviyesini artırıp pozitif özelliklerin kazanılmasına yardım etmekte ve negatif yaşam olaylarını engellemektedir. Bu anlamda sabır, ahlaki erdemlere kaynaklık etmesi açısından kişi üzerinde ahlaki, ruhi ve bireysel birçok yararlar sağlamaktadır. Özellikle günümüz şartlarında bir Müslümana gerekli olan ve manevi açıdan sarılmaları gereken en önemli faktör ahlaki değerlerden olan sabra sahip olmaktır. Eğer birey yaşamın zorluklarına ya da bela ve musibetlere karşı koyabilirse ruhsal bunalımlardan emin bir kişilikle kuvvetli bir iradeye sahip olur. Dolayısıyla sabırlı kişi huzura ve mutluluğa ulaşabilir. Bireyin dinî ve manevi gelişimini destekleyen İslam dininin tasavvufi yorumunda bireyin istek ve iradesini özgürleştirmesi, ahlaki açıdan kemale ermesi ve olgunlaşması, Allah'a ulaşmasında engel teşkil eden dünya hırslarından kurtulması ve manevi derecelere kavuşmasına yönelik nefis için mücadeleyi sabırlı bir şekilde sürdürmesi gerekir. Dindarlık ve sabır ilişkisini incelediğimiz bu çalışmada kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında hem dindarlık puanlarında hem de sabır puanlarında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Örneklemin yaş grupları arasındaki puanlar incelendiğinde ise 18-19 yaş grupları arasında olanların dinî yönelim ve sabır puanları 22 yaş üstü bireylerin puanlarına göre daha düşük çıkmıştır. Başka bir deyişle örneklemin yaşının artmasıyla hem dindarlık hem de sabır puanlarında artış gözlenmektedir. Yine örneklemin aile gelir düzeyine bakıldığında gruplar arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Örneklemin baba eğitim durumları arasında da herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Bu çalışmanın temel problemine uygun olarak ise örneklemin dindarlık ile sabır seviyesi arasında pozitif yönde seyreden ilişkilere rastlanmıştır. Diğer bir ifadeyle örneklemin dindarlık seviyesinin artmasıyla sabır seviyesi de artmaktadır. Ulaşılan bu sonuçlar konu üzerinde gerçekleştirilmiş olan çalışmalarla uyumluluk göstermektedir. Bu araştırma üniversite öğrencileri üstünde uygulanması sebebiyle sınırlıdır. Sabır ve dindarlık ilişkisini daha iyi anlamak üzere farklı örneklemeler üzerinde değişik yaş grupları ve mesleklerden bireyler üzerinde çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akdoğan, Ali. *Sosyal Değişme ve Din: Trabzon İl Merkezi Örneği*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Allport, Gordon W – Ross, Michael J. "Personal Religious Orientation and Prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology* 5/4 (1967). <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/h0021212>
- Arslan, Mustafa. *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Atalay, Hamit. *İngilizce-Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1999.
- Atalay, Talip. *İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Bir Araştırma, Diyarbakır Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak- Dinî Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Baynal, Fatma. "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015), 206-231. <https://doi.org/10.15869/itobiad.96269>
- Bayyığıt, Mehmet. *Üniversite Gençliğinin Dinî İnanç Tutum ve Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Selçuk Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Anket Uygulaması*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1989.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 26. Basım, 2019.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Cirhinlioğlu, Fatma Gül. *Üniversite Öğrencilerinde Utanç Eğilimi, Dinî Yönelimler, Benlik Kurguları ve Psikolojik İyi Hali Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Çağrı, Mustafa. "Sabır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/337-339, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Çelik, Celalettin. *Şehirleşme ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.
- Demir, Şükran Çevik. *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dinî Başa Çıkma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Doğan, Mebrure. "Dinlerde ve İslam Kültüründe Sabır". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2014), 93-130.
- Doğanay, Süleyman. *Psikolojik Açidan Hayatın Zorlukları Karşısında Dinî İnanç ve Sabır: Nitel Bir Çalışma*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Eliüşük, Ayşe. *Sabır Eğiliminin Öz-Belirleme, Öz-Anlayış ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- İsfahani, Ragıb. *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*. İstanbul, 3. Baskı, 2012.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammad. *İhyâü Ulûmî'd-dîn*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-Arab, ts.
- Gürsu, Orhan. *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Karaca, Faruk. *Ölüm Psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karslı, Necmi. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Psikolojik İyi Oluş ve Dindarlık". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 53 (2021), 165-194. <https://doi.org/10.21054/deuifd.895059>

- Karslı, Necmi. “Üniversite Öğrencilerinde Sabır ve Dindarlık İlişkisi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2020), 52-72. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.677871>
- Karslı, Necmi. *Öfke Kontrolü ve Dindarlık*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018.
- Kayıklık, Hasan. *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Kızılgeçit, Muhammet. *Yalnızlık, Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine: Psiko-Sosyal Bir Çalışma*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2015.
- Kimter, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kurnaz, Mahmut. *İlk Yetişkinlerde Dinî Yönelim-Mutluluk İlişkisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din (Dindarlık Düzeyi ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2004.
- Meriç, Erdal. *Öğretmenlerde Sabır ve Tükenmişlik İlişkisi*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Mutçali, Serdar. *Arapça - Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık, 1995.
- Onay, Ahmet. *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim: Üniversite Öğrencileri Örnekleme*. İstanbul: Dem Yayınları, 2004.
- Özdamar, Kazım. *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*. Ankara: Nisan Kitabevi Yayınları, 2015.
- Özel, İsa. “Mahkûmların Dindarlık ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Samsun Örneği”. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 14/54 (2012), 163-192.
- Öztürk, Yusuf. *Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Schnitker, Sarah - Emmons, Robert. “Patience as Virtue: Religious and Psychological Perspectives”. *Research in the Social Scientific Study of Religion* 18 (2007). <https://doi.org/10.1163/ej.9789004158511.i-301.69>
- Schnitker, Sarah. “An Examination of Patience and Well-being.” *The Journal of Positive Psychology* 7/4 (2012), 263-280.
- Şengül, Fatma. *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2005.
- Tutar, Hasan - Tuncay Erdem, Ahmet. *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Yakut, Selahattin. *Öğretmenlerde Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık İlişkisi: Polatlı Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Yapıcı, Asım. *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi, 2013.
- Yazıcıoğlu, Yahşi - Erdoğan, Samiye. *SPSS Uygula*